

PANORAMATR
ODAK

KASIM'24

ODAK

PANORAMATR için hazırlanan tematik kamuoyu araştırmalarını ihtiva eder. Odak'taki bilgiler, veriler, analizler ve gorseller izin alınmaksızın kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, yayılamaz, yayınlanamaz, kopyalanamaz, değiştirilemez, kullanılamaz ve yazılı, gorsel ve dijital ortamlarda paylaşılamaz.

Burada yer alan hiçbir veri, bilgi ve yorum yatırım danışmanlığı veya tavsiyesi kapsamında değildir. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler genel anlamda bilgi vermeyi amağlamakta olup, herhangi bir yatırım aracının alım-satım önerisi ya da getiri vaadi olarak yorumlanmamalıdır.

PANORAMATR

+90 (312) 235 66 36 | info@panoramatr.com | panoramatr.com

SİYASİ YABANCILAŞMA

SİYASİ DURUŞ

SİYASETİ TAKİP ETME

SİYASİ KURUMLARA GÜVEN

SİYASİ AKTÖRLERE YABANCILAŞMA

SİYASİ ETKİLİLİK ALGISI

SİYASİ ŞEFFAFLIK

RADİKAL VE GÜÇLÜ LİDER TALEBİ

GENEL DEĞERLENDİRME

PANORAMATR olarak zaman zaman kamuoyunda tartışılan veya ilgi çeken bir konuyu, derinlemesine analiz etmek yani odağa/merceğe almak istiyoruz.

Bu ayki odakta, 2023 genel seçimleri sonrası belirginleşmeye ve güncel siyasi tartışmalara konu olmaya başlayan, 2024 yerel seçimlerine doğru kendini daha kuvvetli sinyallerle belli eden, 2024 seçimlerindeki katılım oranlarında da net biçimde etkisini gördüğümüz ve son olarak 2024 seçimleri sonrasındaki kamuoyu araştırmalarımızda kararsız oranının yüksekliği ve siyasete güvensizlik üzerinden kendisini gösteren, siyasi yabancılaşma olgusuna yakından bakmak istedik.

Bu başlığı, seçmenin sandığa mesafeli davranmasının nedenleri üzerine çalışan, seçmenlerin siyasetten beklentileri ve bunların karşılanmaması durumunda gösterdiği tepki üzerine araştırmalar yapan Işık Üniversitesi öğretim üyesi **Prof. Seda Demiralp** ile birlikte hazırladık. Demiralp'in katkı verdiği PANORAMATR Odak ile bu konuya özel sorular ve bunlara verilen cevaplar üzerinden seçmenin siyasetten soğumasının temel nedenlerini anlamaya çalıştık.

ODAK, PANORAMATR'nin Ekim 2024 raporu için 7-14 Ekim 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilen kamuoyu araştırmasına dayanmaktadır. Araştırmanın örnek büyüklüğü 2.012'dir. Örneklem hata payı (margin of error), %95 güven düzeyinde -tasarım etkisi (design effect) de dikkate alınarak %3,3 olarak hesaplanmıştır.

Siyasi yabancılaşma deyince genellikle bir kısım bireyin siyasi karar mekanizmalarının dışına kayması akla gelmektedir. Oysa siyasi yabancılaşmayı daha yaygın bir duygu durumu olarak ele alırsak, bir yandan yoğun güvensizlik, diğer yandan zayıf faillik algısının karışımı oluşan bir kaygı hali olarak düşünebiliriz. Dolayısıyla bize düşen, gittikçe kalabalıklaşan bu grubun duygu ve düşüncelerini anlamak ve siyasi tercihlerini öngörmeye çalışmaktır.

Bu noktada siyasi yabancılaşma kavramından anladığımızı açmak yerinde olacaktır. Bu kavramın şüphesiz birden çok boyutu bulunuyor ve birbirinden farklı grupları kapsıyor. Yarın seçim olsa, oy kullanmayacağını veya kime oy vereceğini bilmediğini ifade edenler ve siyasetle hiç ilgilenmediğini veya nadiren ilgilendiğini ifade edenler, siyasi yabancılaşma içerisinde düşünülebilir. Yanı sıra, siyaset kurumlarına ve siyasetçilere hiçbir biçimde güvenmediğini ifade edenler, hangi parti veya lider kazanırsa kazansın sonucun değişmeyeceğini, siyaseti küçük bir ayrıcalıklı grubun yönettiğini düşünenler, kendi ve kendi gibilerin siyasi gelişmeleri ne anlayıp takip edebilme ne de etkileyebilme gücü olduğunu düşünenler de siyasi yabancılaşma içinde olduğunu düşündüğümüz grupları oluşturmaktadır.

Aşağıdaki görüleceği gibi, siyasi yabancılaşma içerisinde olanlar, ülkemizde oldukça kalabalık bir seçmen kesimini teşkil etmektedir. Siyasi ilginin zayıf, siyasi kararsızlığın geçmiş dönemlerin belirgin biçimde üstünde olmasına ek olarak, siyaseti çok yakından takip ettiğini ifade eden seçmenlerde dahi siyaset kurumlarına yönelik çok yüksek bir şüphe, kendi failliklerine yönelik ise çok büyük bir güvensizlik ve umutsuzluk gözlemleniyor.

Bu çalışmada amacımız, yalnız siyasi yabancılaşmanın sebeplerini anlamak değil, siyasete yabancılaşmış görünen bireylerin siyasi tutumlarının nasıl şekillendiği, bu grupların hangi açık veya gizli siyasi eğilimler taşıdıkları, hangi siyasi taleplere sahip oldukları veya ne tür mesajlar ve çağrılarla siyasete angaje olma ihtimallerinin daha yüksek olduğu anlamaya çalışmaktır.

Bu çerçevede katılımcılara yönelttiğimiz sorular öncelikle seçmenlerin siyasi tercihlerinin ne ölçüde net olduğunu ve siyasi ilgilerinin düzeyini tespit etmeye yöneliktir. İkinci olarak, seçmenlerin siyaset kurumlarına, siyasetin işleyişine ve siyasi aktörlere ne derece güven duydukları ölçülmektedir. Ek olarak, katılımcıların kendi siyasi faillikleri, yani siyaseti takip edebilme ve siyasete etki edebilme güçlerine yönelik algıları değerlendirilmektedir. Ve nihayet, seçmenlerin siyasetle kurdukları ilişkideki güven-kaygı dengesine ve siyasette kendi bireysel etkilerini ne derece düşük yahut yüksek tahayyül ettikleriyle ilişkili olarak siyasi liderlikten bekledikleri, bilhassa da siyasette “kökten değişim vaad eden güçlü lider” modelini ne derece cazip buldukları değerlendirilecektir.

Bu eğilimi izlemek önemlidir; çünkü bize hem toplumun siyasetten, siyasi partilerden ve siyasi liderlerden ne beklediği ve yakın gelecekte nasıl bir siyasi anlayışın (demokratik-otoriter) anlayışın daha fazla zemin bulabileceği ile ilgili önemli bir öngörü sunmaktadır.

Siyasi Duruş

Seçmen tutumlarına genel bir bakışla başlayacak olursak, ilk göze çarpan olgulardan biri merkezde konumlanma arzusunun ve algısının hakimiyetidir.

Siyasi Duruş	%
En sağa yakın	9,1
Sağa yakın	23,6
Ortaya/merkeze yakın	44,4
Sola yakın	17,0
En sola yakın	5,9

Katılımcılara kendinizi sağ-sol ölçeğinde nerede konumlandırırsınız sorusu sorulduğunda, katılımcıların yüzde 44'ünün kendini ortaya/merkeze yakın konumlandığı görülmektedir. İkinci önemli dinamik katılımcılardaki sağ eğilimdir. Siyasal duruşu sağ ve sağa yakın olanlar (toplamda %33) sol ve sola yakın konumlanandan (%23) fazladır. En sağa yakın görenler yüzde 9 iken en sola yakın olduğunu belirtenler yüzde 6'dır. En sağ ve en sol dışarıda bırakıldığında sağa yakın olduğunu belirtenler (%24) sola yakın olduğunu belirtenlerden (%17) yüksek görünmektedir.

Siyasi Duruş, Parti	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
En sağa yakın	24,4	31,7	3,4	1,4	0,0	3,4	3,0	9,0
Sağa yakın	44,4	44,1	3,0	38,9	0,0	24,3	32,2	13,7
Ortaya/Merkeze yakın	28,5	24,2	39,9	49,6	27,2	40,2	54,1	61,3
Sola yakın	1,7	0,0	40,4	10,1	46,2	22,5	10,1	11,0
En sola yakın	1,0	0,0	13,3	0,0	26,5	9,6	0,6	5,0

Parti tercihi ile siyasi duruş arasındaki tutarlılığı okuyabilmek adına veriler incelendiğinde, AK Parti ve MHP seçmeninin yüzde 60'tan fazlası kendini sağa ve en sağa yakın konumlandırmaktadır. Muhalefet partilerinde seçmenin siyasal duruşu İYİ Parti hariç orta ve sola yakın şeklinde kümelenmiştir. CHP'lilerin yüzde 40'ı merkeze yakın; yüzde 40'ı sola yakın olduğunu belirtirken İYİ Partililerin yarısı ortaya, yüzde 39'u ise sağa yakın biçimde konumlanmaktadır. DEM Partililerin siyasal duruşu ortadan sola doğru bir çizgi şeklindeyken neredeyse yarısı sola yakın olduğunu ifade etmiştir.

Araştırmamız açısından önemli olan bir gözlem de kararsızlar ve oy kullanmayacağını ifade edenler içinde, kendilerini sağa yakın tanımlayanların, sola yakın tanımlayanlardan daha fazla olmasıdır. Bu grubun duygusal profili daha detaylı izlenmeyi gerektirse de siyaset psikolojisi literatürü bize bu seçmen grubunda sık rastlanan kaygı ve öfke gibi duyguların muhafazakâr-sağ eğilimli bireylerde daha sık görüldüğünü söylemektedir.¹ Dolayısıyla bulgumuz literatürle uyumludur.

Siyaseti Takip Etme

Toplumun hâkim ekseriyeti, siyaseti bir şekilde (yakından, genellikle veya ara sıra) takip ettiğini ifade etmektedir. Bu siyasete ilginin küçümsenmeyecek bir oranda olduğunu göstermektedir.

Siyaseti Takip Etme	%
Çok yakından takip ediyorum	28,5
Genellikle takip ediyorum	25,6
Ara sıra takip ediyorum	22,6
Nadiren takip ediyorum	16,0
Hiç takip etmiyorum	7,3

Katılımcıların büyük çoğunluğu siyaseti bir şekilde takip etmektedir. Katılımcıların yarısından fazlası çok yakından veya genellikle takip ettiğini ifade ederken, yaklaşık yarısı da ara sıra veya nadiren takip etmektedir. Siyaseti hiç takip etmeyenlerin oranı yüzde 7'dir.

Türkiye'de seçimlere katılım oranlarının yüzde 80'leri bulunduğu olgusu ile katılımcıların yarısının siyasetle çok yakından veya genellikle ilgilendiği verisi arasında siyasete ilginin yüksekliği bağlamında bir paralellik kurmak mümkün olduğu gibi, katılımcıların yarısının siyasete duyduğu zayıf ilgiyi veri olarak siyasi katılımın seçimlere odaklı yapısının altını çizmek de mümkündür.

Siyasi Takip Etme, Parti	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Çok yakından takip ediyorum	26,4	44,3	35,2	55,9	37,8	38,6	20,2	20,4
Genellikle takip ediyorum	26,6	11,0	32,1	2,5	26,9	30,3	26,5	22,0
Ara sıra takip ediyorum	25,5	24,7	15,6	12,2	15,1	21,2	24,7	19,7
Nadiren takip ediyorum	14,4	16,6	13,3	29,4	15,2	7,9	19,6	20,0
Hiç takip etmiyorum	7,0	3,3	3,7	0,0	5,0	2,0	9,0	17,9

Parti tercihlerine göre siyaseti takip etme sıklığında değişiklikler görülmektedir. Ancak bu verilerden iktidar ve muhalefet seçmeni arasında bir farklılığın altını çizmek zor görünmektedir.

Buradaki en önemli veri, kararsız veya oy kullanmama eğilimindeki seçmenin, herhangi bir partiye oy veren seçmene kıyasla siyaseti daha düşük düzeyde takip etmesidir. Kararsızların neredeyse üçte biri, oy kullanmayacağını söyleyenlerin ise yüzde 38'i siyaseti ya nadiren takip ettiklerini ya da hiç takip etmediklerini ifade etmektedir.

Siyasi Takip Etme, Demografik	Kadın	Erkek	18-34 yaş	35-54 yaş	55 yaş ve üstü	Düşük öğrenim	Orta öğrenim	Yüksek öğrenim
Çok yakından takip ediyorum	20,4	36,8	16,5	29,0	43,1	29,4	24,4	35,1
Genellikle takip ediyorum	25,3	25,9	26,5	27,3	22,0	21,5	27,1	29,2
Ara sıra takip ediyorum	25,1	19,9	27,5	18,6	21,7	22,7	25,1	17,5
Nadiren takip ediyorum	19,3	12,6	20,3	17,9	7,8	15,8	17,6	13,1
Hiç takip etmiyorum	9,8	4,8	9,1	7,1	5,4	10,6	5,8	5,1

Siyaseti çok yakın takip ediyorum diyen erkekler (%37) kadınlardan (%20) fazladır. Hiç takip etmiyorum diyen erkek katılımcıların oranı kadınlarda düşük olmakla beraber nadiren takip ettiğini ifade edenler kadın katılımcılarda daha yüksektir. Genellikle ve çok yakın takip ettiğini belirten erkekler (%63), kadınlara göre (%46) daha yüksektir.

Bu sonuçların, siyaset alanının kadınları dışarıda bırakıcı özelliklerinden mi kaynaklandığı yoksa erkek katılımcıların siyasetle ilgilenmediklerini ifade etmek konusunda (toplumsal beklentiler nedeniyle) daha fazla mı zorlanmalarından ileri geldiği ise daha detaylı araştırma gerektirmektedir.

Önemli bir bulgu yaş ve siyasi ilgi arasındaki ilişkiye yöneliktir. Yaş arttıkça siyaseti yakından takip eden katılımcıların oranı artarken hiç takip etmeyenlerin oranı düşmektedir. Genç yaş grubunda siyasete olan ilgi diğer yaş gruplarına göre düşüktür. Hiç, nadiren ve ara sıra takip ediyorum diyen gençlerin oranı yüzde 50'nin üzerindedir. 55 yaş üstünde ise tam aksine çok yakından ve genellikle siyaseti takip ettiğini belirtenler yüzde 60'ı geçmektedir.

Eğitim ve siyasi ilgi arasında ise beklenen kadar yüksek bir ilişki bulunmamaktadır. En yüksek eğitilmiş kesimde çok yakından takip edenlerin oranı en yüksek olmakla birlikte, eğitimin siyasete ilgiyi ciddi biçimde artırdığını söylemek mümkün değildir.

Siyasi Kurumlara Güven

Katılımcılarda siyasi kurumlara güvensizlik duygusu baskındır. Katılımcıların yarısından fazlası siyasi kurumlara hiç güvenmediğini ifade ederken, yüzde 40'a yakını kısmen veya az güvendiğini ifade etmektedir. Güçlü güven algısı yüzde 10'u bulmamaktadır.

Siyasi Kurumlara Güven	%
Çok güven uyandırıyor	2,1
Genellikle güven uyandırıyor	6,0
Kısmen güven uyandırıyor	22,6
Az güven uyandırıyor	16,3
Hiç güven uyandırmıyor	52,9

Araştırmanın en ilginç bulgularından biri siyasi kurumlara güven ile ilişkilidir. Katılımcıların yarısından çoğu siyaset kurumlarına karşı güvensiz bir konumdadır. Hiç güvenmeyenler yüzde 53 oranındayken az veya kısmen güvenenler toplam yüzde 39'luk bir kesimi oluşturmaktadır. Kısmen güveniyorum diyenler orta nokta olarak kabul edildiğinde her beş kişiden üçünde siyaset kurumları güven uyandırmamaktadır.

Siyasi Kurumlara Güven, Parti	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Çok güven uyandırıyor	6,7	2,1	0,5	0,0	2,5	0,5	0,8	0,0
Genellikle güven uyandırıyor	15,4	15,5	2,8	0,0	3,6	3,3	3,3	1,6
Kısmen güven uyandırıyor	32,5	28,8	20,2	24,9	20,4	18,3	21,4	13,1
Az güven uyandırıyor	21,4	11,1	13,1	8,7	16,1	15,9	17,6	17,0
Hiç güven uyandırmıyor	24,0	42,5	63,4	66,3	57,3	62,1	56,9	68,3

Kurumlara güvensizlik siyasi partileri büyük ölçüde çapraz kesmektedir. İktidar partilerinde siyaset kurumlarına duyulan güven muhalefete oranla yüksek olsa da tüm parti seçmenlerinde az veya hiç güven duymayanlar ağırlıktadır.

İktidar ve muhalefetin siyaset kurumlarına duyduğu güven ve güvensizlik oransal olarak değişiklik göstermektedir. Muhalefet seçmeni oransal olarak siyasi kurumlara daha yüksek oranda güvensizlik duyarken, iktidar seçmeninde de hâkim duygu güvensizlik yönündedir.

Siyasi Kurumlara Güven, Sağ-Sol	En sağa yakın	Sağa yakın	Ortaya/ Merkeze yakın	Sola yakın	En sola yakın
Çok güven uyandırıyor	12,5	1,5	1,4	1,5	0,8
Genellikle güven uyandırıyor	12,3	12,0	3,9	3,0	4,0
Kısmen güven uyandırıyor	25,7	26,4	22,6	16,2	20,6
Az güven uyandırıyor	12,4	23,8	15,5	15,6	11,8
Hiç güven uyandırmıyor	37,1	36,3	56,5	63,7	62,8

Katılımcıların kendilerini sağ-sol ölçeğinde konumlandırırlarına göre siyaset kurumlarına karşı olan güvenlerinde anlamlı değişiklikler söz konusudur. Siyasi duruş sağdan sola doğru gittikçe hiç güvenmiyorum diyenlerin oranı artıyor görünmektedir. İktidar partilerine destek verenlerin güven oranlarının daha yüksek olduğu, iktidar seçmenlerinin de kendilerini daha sağda konumlandığı düşünüldüğünde bu durum şaşırtıcı olmamaktadır.

Siyasi Aktörlere Yabancılaşma

Aşağıdaki sorulara verilen cevaplar, seçmenlerin siyasi aktörlere olan yakınlık ve güven ilişkisini göstermektedir. Bulgularımız siyasi kurumlar gibi, siyasi aktörlere yönelik kuşku ve yabancılaşmanın da yüksekliğine işaret etmektedir.

"Çoğu siyasetçi yalnız kendi ikbalini düşünüyor, sıradan vatandaşın ihtiyaçlarını düşünmüyor."

	%	
Katılıyorum	82,9	
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	3,7	
Katılmıyorum	13,4	

Her beş kişiden dördü çoğu siyasetçinin sadece kendi ikbalini düşündüğünü, vatandaşın ihtiyaçlarını önemsemediğini düşünmektedir. Aksi yönde fikir belirtenlerin oranı yalnızca yüzde 13'tür.

"Çoğu siyasetçi yalnız kendi ikbalini düşünüyor, sıradan vatandaşın ihtiyaçlarını düşünmüyor."

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Katılıyorum	63,4	58,0	91,6	96,2	85,7	90,6	88,5	90,2
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	7,1	15,8	2,4	3,8	2,8	1,9	2,1	1,1
Katılmıyorum	29,6	26,3	6,1	0,0	11,4	7,5	9,4	8,6

Tüm parti seçmenlerinde siyasetçilerin sıradan vatandaşların ihtiyaçlarını değil, kendi makamlarını önemseddiği kanaatinde olanlar yüzde 50'nin üzerindedir. İktidar seçmeninde bu oran muhalefet seçmenine göre düşüktür.

"Seçimleri kim kazanırsa kazansın ben ve benim gibi vatandaşlar açısından fazla bir şey değişmez."

	%	
Katılıyorum	61,6	
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4,0	
Katılmıyorum	34,4	

Her beş kişiden üçü seçimlerin vatandaşlar için bir değişime neden olmayacağını düşünmektedir. Katılımcıların yüzde 34'ü ise bu ifadeye katılmadığını belirtmiştir. Katılımcılarda demokratik bir siyasal düzenin mihenk taşlarından biri olan seçimlere yönelik inanç olumsuz yöndedir.

“Seçimleri kim kazanırsa kazansın ben ve benim gibi vatandaşlar açısından fazla bir şey değişmez.”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Katılıyorum	54,5	66,2	51,1	57,6	64,9	63,4	68,4	75,5
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	3,1	0,0	5,8	0,0	7,2	2,6	2,7	4,9
Katılmıyorum	42,5	33,8	43,1	42,4	27,9	34,0	28,8	19,5

Siyasal seçimlerin sıradan vatandaş için bir değişim yaratmayacağı kanaati tüm parti seçmenlerinde yüzde 50'nin üzerindedir. İktidar ve muhalefet eksenli bir ayrışma görülmemektedir. Kamuoyunda parti tercihinden bağımsız olarak seçimlerin toplum adına bir değişim yaratmayacağı düşüncesi daha baskın görünmektedir.

“Seçimleri kim kazanırsa kazansın ben ve benim gibi vatandaşlar açısından fazla bir şey değişmez.”

	Düşük öğrenim	Orta öğrenim	Yüksek öğrenim
Katılıyorum	68,0	59,9	54,6
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	2,3	4,4	6,0
Katılmıyorum	29,7	35,7	39,5

Eğitim seviyesi arttıkça seçimlerin vatandaşın yaşamında değişime neden olacağı görüşü bir miktar artmaktadır. Fakat en yüksek eğitim gurubunda dahi seçimlerin bir değişiklik yaratmayacağı inancının yüzde 54 seviyesinde olması oldukça çarpıcıdır.

Siyasi Etkililik Algısı

Siyasi aktörlere yönelik kuşkuyla ilişkili bir diğer kavram da bireylerin kendilerini siyaseten ne kadar etki sahibi tahayyül ettikleridir. Aşağıdaki sorulara verilen cevaplar, siyasi faillik algısının katılımcılar arasında düşük seyrettiğini göstermektedir.

“Ülkede alınan siyasi kararlarda, ben ve benim gibi sıradan vatandaşların etki sahibi olabildiğini düşünüyorum.”

	%
Katılıyorum	43,4
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	52,0
Katılmıyorum	4,6

Ülkede alınan siyasal kararlarda seçmenin etkisinin olmadığını düşünenler (%52) olduğunu düşünenlerden (%43) fazladır.

“Ülkede alınan siyasi kararlarda, ben ve benim gibi sıradan vatandaşların etki sahibi olabildiğini düşünüyorum.”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Katılıyorum	55,2	64,7	39,8	43,9	52,8	42,4	39,5	30,7
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	38,9	35,3	57,1	56,1	47,2	54,3	54,1	60,8
Katılmıyorum	5,9	0,0	3,1	0,0	0,0	3,3	6,4	8,5

İktidar seçmeninde alınan siyasi kararlarda etkili olunabildiğini düşünenler yüzde 50'nin üzerindedir. Muhalefet seçmeninde ise bu ifadeye katılmayanlar parti seçmenlerinin yarısını oluşturmaktadır. İktidar ve muhalefet eksenli oranlar değişiklik gösterse de vatandaşın alınan siyasi kararlarda etkisinin az olduğu düşüncesi iktidar seçmenleri içinde de önemli ölçüde etkilidir.

“Hangi parti iktidar olursa olsun, siyasetteki asıl önemli kararları küçük bir grubun verdiğini düşünüyorum.”

	%
Katılıyorum	59,7
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4,7
Katılmıyorum	35,5

Bu soru seçmenlerde hem kendi kişisel faillikleri hem oy verecekleri siyasi partilerin faillikleri ile ilgili güvensizliklerini yansıtmaktadır.

Katılımcıların yüzde 60'ı siyasi kararları bir grup siyasal elitin aldığı kanaatindedir.

“Hangi parti iktidar olursa olsun, siyasetteki asıl önemli kararları küçük bir grubun verdiğini düşünüyorum.”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Katılıyorum	41,7	31,9	64,3	64,2	70,6	69,9	64,9	67,5
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	5,2	4,8	5,0	2,9	10,0	1,3	5,5	2,3
Katılmıyorum	53,1	63,2	30,7	32,9	19,4	28,8	29,6	30,2

CHP, İYİ Parti ve DEM Parti seçmeninden her beş kişiden üçü iktidarda hangi parti olduğundan bağımsız, siyasal olarak küçük bir grubun etkin olduğu kanaatindedir. Daha çarpıcı olan, iktidar partilerinde dahi bu oranın yüksekliğidir. AK Parti seçmeninin yaklaşık yüzde 42'si, MHP seçmeninin ise yaklaşık yüzde 32'si bu kuşkuyla paylaşmaktadır.

Siyasi Şeffaflık

Katılımcılar nezdinde, siyasetin şeffaflığı ile siyasete ilgi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Katılımcıların yüzde 86'sı siyasetin şeffaf hale gelmesinin siyaseti takip etmelerini kolaylaştıracağı kanaatinindedir.

“Siyaset daha şeffaf olsa, ben ve benim gibi vatandaşların takip etmesi daha kolay olurdu.”

	%
Katılıyorum	86,4
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	2,6
Katılmıyorum	11,0

Seçmenlerin siyasi etkililik algısının güçlü olabilmesi için öncelikle siyasi gelişmeleri kavrayabildiklerine dair inançlarının kuvvetli olması gerekir. Siyasi süreçler ne kadar şeffaf olur ise, sıradan vatandaşlar kendilerini bu süreçleri takip edip değerlendirebilme konusunda o ölçüde yetkin hissederler.

Katılımcıların yüzde 86'sı “Siyaset daha şeffaf olsa ben ve benim gibi vatandaşların takip etmesi daha kolay olurdu” ifadesine katıldığını ifade etmektedir.

Bu oranlar, ülkemizde siyasi güvensizlik ve düşük faillik algısının siyasetin kapalı kapılar ardında gerçekleşen bir süreç olduğuna dair yaygın algıya ve siyasette şeffaflık özlemine işaret etmektedir.

“Siyaset daha şeffaf olsa, ben ve benim gibi vatandaşların takip etmesi daha kolay olurdu.”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Katılıyorum	74,3	77,3	90,2	100	91,7	93,9	88,5	85,8
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4,4	5,6	2,1	0,0	0,0	2,2	0,9	5,0
Katılmıyorum	21,3	17,1	7,7	0,0	8,3	3,9	10,6	9,2

AK Parti ve MHP seçmeninin dörtte üçü siyasetin daha şeffaf olması durumunda vatandaşın siyaseti takip etmesinin kolaylaştıracağını düşünmektedir. Muhalefet seçmeninde ise her on kişiden dokuzu aynı kanaati paylaşmaktadır.

Radikal ve Güçlü Lider Talebi

Toplumda güçlü lidere yönelik yüksek bir talep bulunmaktadır. Katılımcıların yüzde 80'i mevcut düzeni değiştirecek bir lider çıkarsa oy vereceğini ifade etmektedir.

“Mevcut siyasi sistemi baştan aşağı değiştirip yenileyecek güçlü bir lider çıksa oy veririm.”

	%	
Katılıyorum	80,2	
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	5,3	
Katılmıyorum	14,5	

Araştırmanın en önemli bulgularından biri de katılımcılardaki güçlü lider talebine yönelik göstergelerdir. Katılımcıların yüzde 80'i mevcut düzeni değiştirecek güçlü bir lider çıkarsa oy vereceğini ifade etmiştir. Bu ifadeye katılmayanların oranı yüzde 15'tir.

“Mevcut siyasi sistemi baştan aşağı değiştirip yenileyecek güçlü bir lider çıksa oy veririm.”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Katılıyorum	65,6	74,1	87,0	51,9	73,5	86,4	86,3	81,4
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	6,9	7,1	2,5	18,0	4,9	0,4	8,0	4,7
Katılmıyorum	27,5	18,8	10,5	30,1	21,6	13,3	5,6	13,8

Sistemi kökten değiştirebilecek güçlü lider özlemi yalnız muhalefet partileri, kararsızlar ve oy kullanmayacağını ifade eden katılımcılarda değil iktidar partilerinin seçmenlerinde de yüksek oranda seyretmektedir. AK Partililerin yüzde 66'si, MHP'lerin yüzde 74'ü mevcut sistemi değiştirecek güçlü bir lider çıkarsa oy vereceğini ifade etmektedir. Bu, oldukça önemli bir veridir. CHP ve DEM Parti seçmeninde bu eğilim beklenileceği üzere iktidar seçmenine göre daha fazladır. Özetle, İYİ Parti hariç tüm seçmen gruplarında bu talep yüzde 60'ın üzerindedir.

“Bir toplumun başarılı olması için güçlü liderlere ihtiyaç vardır.”

	%	
Katılıyorum	87,3	
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	2,9	
Katılmıyorum	9,8	

Toplumsal yaşamın iyiye gitmesinin yolunun güçlü liderden geçtiği görüşü de oldukça yüksektir. Toplumun başarısının güçlü bir lidere bağlı olduğu kanaatinde olan katılımcıların oranı yüzde 87'dir. Her on kişiden dokuzu toplumun başarılı olması için güçlü bir lidere ihtiyaç duyulduğunu düşünmektedir.

“Bir toplumun başarılı olması için güçlü liderlere ihtiyaç vardır.”

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	DEM Parti	Diğer	Kararsız	Oy vermeyecek
Katılıyorum	93,2	97,8	81,7	96,2	83,2	88,2	86,1	87,8
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	0,4	0,0	5,3	0,0	3,0	4,2	1,3	4,5
Katılmıyorum	6,3	2,2	13,0	3,8	13,8	7,6	12,6	7,6

AK Partili seçmenin yüzde 93'ü, MHP'li seçmenin yüzde 98'i, İYİ Partili seçmenin yüzde 96'sı toplum başarısını güçlü bir liderle özdeşleştirmektedir. Tüm seçmen gruplarında bu tutum ağır basmakla beraber CHP seçmeninde yüzde 82 ve DEM Parti seçmeninde yüzde 83'tür. Toplum başarısı için güçlü bir lider arzusu parti tercihlerinden bağımsız önemli bir tutum olarak görülmektedir.

Genel Değerlendirme

Araştırmamız katılımcıların önemli bir kısmının siyasetle ilişkisinin “kaygılı bağlanma” olarak tanımlanabilecek bir duygu durumunu yansıttığını göstermektedir. Araştırma öncelikle siyasi tercihinin net olmadığını ifade edenlerin neredeyse 10 seçmenden 3'ünü oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum bir yandan seçmenlere dair bir zihinsel esnekliğe ve seçmen tabanını genişletmek isteyen partiler için bir fırsat alanına işaret etse de bardağın boş tarafı, mevcut partilerin hiçbirinin bu grubun ihtiyaçlarına karşılık veremiyor olmasıdır. Siyasetle hiç ilgilenmediğini veya nadiren ilgilendiğini ifade edenler ise katılımcıların yüzde 20'sinden fazlasını oluşturmaktadır. Siyasetle ancak arada sırada ilgilendiğini ifade edenleri katarsak bu grup katılımcıların yüzde 45'ini bulmaktadır.

Bunlardan daha önemlisi ise, siyaseti çok yakından takip ettiğini ifade eden katılımcılarda dahi, siyaset kurumlarına yönelik çok yüksek bir güvensizlik ve kendi siyasi etkinliğine dair ümitsizlik gözlemlenmektedir. Mevcut siyasi kurumların “hiç” güven uyandırmadığını ifade eden katılımcıların oranı yüzde 52'dir ve “az” güven uyandırdığını ifade edenleri ekleyince bu grup yüzde 70'e çıkmaktadır. Katılımcıların yalnızca yüzde 2'si kurumlara “çok” ve ancak yüzde 6'sı “genellikle” güven duymaktadır. Bu son derece çarpıcı bir sonuçtur. Üstelik bu tutum iktidar partisi seçmenlerini de kapsamaktadır. AK Parti seçmenlerinin yüzde 45'i, MHP seçmenlerinin yüzde 53'ü siyaset kurumlarına ya “hiç” güvenmemekte ya da “az” güvenmektedir.

Paralel bir bulgu olarak, katılımcıların yaklaşık yüzde 83'ü “çoğu siyasetçinin yalnız kendi ikbalini düşündüğü, sıradan vatandaşların ihtiyaçlarını düşünmediği” önermesine katılmaktadır. Ayrıca, katılımcıların yaklaşık yüzde 60'ı “hangi parti iktidarda olursa olsun siyasi kararları küçük bir grubun verdiği” düşünmektedir. Her iki düşünce de hiçbir partiye oy vermeyeceğini belirten katılımcılar arasında en yüksek seviyeye ulaşmaktadır.

Araştırmanın önemli bir bulgusu da katılımcıların kendi siyasi failliklerini genel olarak zayıf görmekte olduklarıdır. Toplamda iki katılımcıdan biri siyasete kendi gibi sıradan vatandaşların etki etme imkânı bulunmadığını ifade ederken, bu duygu iktidar ve muhalefet seçmenlerini de önemli ölçüde ortak kesmektedir. Ayrıca katılımcıların çok büyük kısmı siyasetin kapalı kapılar ardında gerçekleşmesinin sıradan vatandaşların siyaseti takip etme kabiliyetini azalttığına işaret etmektedir. Siyaset daha şeffaf olsa sıradan vatandaşların siyaseti izleyebilme gücünün artacağını ifade edenler yüzde 86 seviyesindedir.

Özetleyecek olursak, literatürde populist angst olarak tabir edilen, siyaset kurumlarına ve aktörlerine yönelik kaygı temelli ve şüpheli tutumlar, diğer yandan kendi siyasi takip, muhakeme ve etki gücüne dair güvensizlik, tüm katılımcılarda yaygındır.²

Bulgularımız, bu korku, kaygı ve şüpheye eşlik eden siyasi taleplere de ışık tutmaktadır. Veriler katılımcılarda genel olarak popülist veya sağ siyasi eğilimlerin yüksekliğine işaret etmektedir. Sağ eğilimin toplumda genel olarak yaygın olduğu gibi, kararsız olduğunu ve oy vermeyeceğini ifade eden gruplarda da güçlü olduğu görülmektedir.

Araştırmanın bu konudaki en önemli bulgularından biri ise, literatürde genelde sağ siyaset ile özdeşleştirilen, güçlü lider tercihinin yöneliktir. Katılımcıların yüzde 87 gibi ezici bir çoğunluğu toplumların gelişmek için güçlü lider figürüne ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Yine benzer bir başka soru, bu güçlü liderden beklenenin

köklü bir değişim olduğunu, gerekirse sistemi tümünden değiştirebilecek, en azından bunu yapabilecekmiş gibi hissettirecek bir lider arayışının son derece yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların yüzde 80'i, "mevcut sistemi baştan aşağı değiştirip yenileyecek güçlü bir lider çıksa" oy vereceğini belirtmektedir.

Bu ciddi bir değişimci talebe işaret etmektedir. Bu talep ana muhalefet partisi CHP seçmenlerinde en yüksek orana (%87) ulaşmakla birlikte, iktidar seçmeninde de yüksek oranda seyretmektedir. AK Parti seçmeninin yüzde 66'sı, MHP seçmeninin yüzde 74'ü böyle kökten-değişimci güçlü bir lider çıksa destekleyeceğini ifade etmektedir. Bilhassa AK Parti seçmeni açısından baktığımızda, 20 yıldır iktidar olan bir partinin seçmendeki sistem karşıtlığı duygularından hâlâ beslenebilmesi ve bu duygulara bir ölçüde cevap verebilmesi oldukça ilgi çekicidir.

Diğer yandan, dünyada genellikle sağ siyasetle özdeşleştirilen "güçlü lider" talebinin bugün ülkemizde kendini sola yakın tanımlayan seçmen gruplarında da yüksek ölçülmesi, bu talebin artık siyasetin yalnız sağında değil, solunda da kabul gördüğünü göstermektedir.

Araştırmamız "mevcut sistemi baştan aşağı değiştirip yenileyecek güçlü bir lider" talebinin siyaset kurumlarına güvenmeyenlerde bilhassa yüksek olduğunu göstermektedir. Kurumlara en az güvendiğini belirten kesimde bu oran yüzde 84 seviyesine çıkmaktadır.

Bu çerçevede, araştırma katılımcıların siyasetle kaygılı bağlanma haline yönelik önemli veriler ortaya koymakta ve bu duyguların siyasi talepleri şekillendirme potansiyeline işaret etmektedir.

Katılımcılar siyasi işleyişe, siyasi kurumlara ve siyasi aktörlere yönelik hatırı sayılır bir kuşku beslemekte ve siyasete etki edebilme güçlerini oldukça zayıf görmektedir. Bu duygu, muhalif parti seçmenlerinde ve hiçbir partiye oy vermeyeceğini belirten seçmenlerde en yüksek seviyelere çıkmakla birlikte, iktidar seçmenlerinde de hiç azımsanmayacak oranda gözlemlenmektedir.

Diğer yandan bu kaygı, şüphecilik ve kişisel güçsüzlük algısı seçmenleri sorunlu kurumları kökten yıkıp, en baştan kurabileceği izlenimi veren, etkili ve mücadeleci bir lider arayışına yöneltmektedir.

Bu duygular derinleştikçe, seçmenleri müzakereci demokrasi ideallerinden uzaklaştırıp, karmaşık sorulara basit cevaplar verebilen, uzun vadeli sorunlara kısa vadeli çözümler vaad eden, az konuşup çok iş yapacağı sinyalini veren ve performatif açıdan "güçlü" bir imaj çizen popülist alternatiflere yöneltmesi muhtemeldir.

Bu sebeple de seçmendeki bu duygu durumuna ve onunla gelen popülist talebe demokrasi içinden nasıl karşılık verilebileceği, demokratik siyaseti geliştirmek isteyen partiler tarafından üzerine kafa yorulması gereken önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

1 John T. Jost, "Ideological Asymmetries and the Essence of Political Psychology," *Political Psychology*, 38:2, 2017.

2 Rogers Brubaker, "Why Populism?" *Theory and Society*, 46, 357-385, 2017.

A